

Centres històrics: es pot fer habitable el patrimoni?

Les jornades internacionals de l'AADIPA posen al dia el debat sobre la relació dels antics nuclis urbans de valor cultural amb la ciutat contemporània

Sense una visió polièdrica i pluridisciplinària es farà molt difícil trobar vies d'actuació per al futur dels centres històrics, que ha de trobar un complicat equilibri entre la preservació patrimonial i la integració en el conjunt del teixit urbà com a espai no només visitable, sinó també habitable. Sota aquestes premisses, les prop de quaranta ponències presentades entre l'11 i el 14 de desembre passats a les Jornades Internacionals sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic, organitzades per l'AADIPA (Agrupació d'Arquitectes per a la Defensa i la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic) van posar sobre la taula aspectes del planejament, eines i experiències de gestió i projectes reeixits portats a terme en centres històrics de ciutats i també a pobles.

Les múltiples vies d'aproximació al debat sobre els centres històrics, sobre la seva definició i la seva gestió, va ser un dels aspectes que va destacar el director general d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat, Joan Ganyet, en la inauguració del Curset. Deixant per al programa la definició dels límits de les intervencions, la presidenta de l'AADIPA, Rosa Maria Cànovas va afirmar que s'ha de donar "una nova vida als centres històrics i fer-los habitables. S'ha d'establir un vincle entre arrels, herència i futur".

Sobre tècniques, metodologies i planejament

En un primer matí dedicat al suport tecnològic per al treball amb el patrimoni

i a les metodologies d'estudi, les ortoimatges i els models 3D amb làser-escàner van ser els protagonistes de les primeres ponències del programa. Ricard González, director d'Infraplan-Enginyeria del Territori, va presentar l'aplicació de les ortoimatges de façanes al Barri Vell de Girona, mentre que Pilar Garcia, directora de recerca del Laboratori de modelització virtual de la ciutat (LMVC) de l'ETSAB, va mostrar el suport per a l'estudi i la presa de decisions sobre el patrimoni que pot suposar l'ús de model 3D generat amb làser-escàner a Sitges o Tossa de Mar.

Consolidar una metodologia de treball ha estat el principal propòsit del màster de Restauració de monuments d'arquitectura de la UPC, el director del qual, Salvador Tarragó, va incidir en la necessitat de frenar la sortida de veïns dels centres històrics.

Josep Fuses va exposar a continuació els principals criteris per a la rehabilitació d'habitatges rurals –que ha recollit al llibre *Cases de poble: evolució, arquitectura i restauració dels nuclis rurals*–, que va agrupar sota conceptes bàsics com ara austeritat, proximitat –a l'hora de triar materials, per exemple–, continuïtat, racionalitat, anonimat, reciclatge i, sobretot, "temps i reflexió per actuar en aquests conjunts". Al treball als nuclis rurals també s'hi va referir Josep Giner, redactor del Pla especial urbanístic del catàleg específic de les masies i cases rurals susceptibles de reconstrucció o de rehabilitació de Gisclareny, un poble del Berguedà de no-

més 34 habitants, on s'han pogut recuperar un seguit d'habitatges gràcies a justificacions paisatgístiques, històriques i arquitectòniques contemplades a la legislació urbanística.

La sessió de la tarda, centrada en el planejament, la va obrir la historiadora Raquel Lacuesta, cap de la secció d'Investigació, Catalogació i Difusió del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local (SPAL) de la Diputació de Barcelona i, com a tal, encarregada d'aplicar correctament els criteris de classificació dels béns patrimonials. Va destacar que els catàlegs i inventaris són un referent per confeccionar les cartes del paisatge i en aquest sentit s'ha treballat a Esplugues de Llobregat i a Capellades.

Ciutat Vella, Badalona i Tortosa

L'articulació de la confiança entre Administració i administrats és un element clau de les polítiques ciutadanes, tal com ho va deixar ben palès Itziar González, arquitecta i regidora del Districte de Ciutat Vella de Barcelona. Aquest districte, va afirmar, ha passat d'estar protegit a estar afectat. Per això el primer objectiu és el de superar l'afectació. Una evidència: en pocs anys han quedat desfasades les polítiques públiques dels últims 20 anys, d'aquí la importància de les polítiques públiques de rehabilitació, que s'han de definir escoltant els veïns.

L'arquitecta Rosa Sadurní, gerent tècnica del nucli històric de Dalt de la Vila, a Badalona, va resumir els objectius de millora urbana d'aquest es-

pai: conservar l'estructura del traçat viari i respectar la tipologia parcel·lària del nucli gòtic i del teixit viari.

El pla general de Tortosa és un bon exemple de com el catàleg és un document imprescindible per a garantir els valors històrics i patrimonials d'un centre històric. Això va quedar palès en les explicacions dels arquitectes Sebastià Jornet i Josep Lluís Guinovart: el primer va explicar el context urbanístic del pla i el segon els aspectes de la seva evolució històrica. El pla pretén assolir un doble objectiu: reequilibrar la ciutat tot dotant el centre històric dels elements que li manquen a les dues ribes del riu.

Precisament, quatre anys d'aplicació del programa de barris i àrees urbanes d'atenció especial han deixat un balanç que Oriol Nel·lo, secretari per a la Planificació Territorial de la Generalitat, va resumir en deu lliçons, com, per exemple, que la regió (europea) és la millor escala per a la rehabilitació; els recursos municipals són insuficients, o s'ha de tenir cura a l'hora de triar els llocs a intervenir.

Gènova, Saragossa i Salàs de Pallars

Bruno Gabrieli, president del comitè científic de l'Associació Nacional dels Nuclis Històrics d'Itàlia i l'arquitecte Juan Rubio del Val van teoritzar sobre el planejament a través de les seves respectives experiències i coneixements dels grans canvis urbanístics de les ciutats de Gènova i Saragossa.

La capital de la Ligúria, per exemple, estava considerada als anys 60 com una "pèssima ciutat", i ara s'aprecia un excés de conservació quan, en realitat, segons considera Gabrieli, el concepte conservació-innovació és, o ha de ser, unitari. El "model Gènova" ja es defineix com la combinació d'estratègies urbanes, financeres, econòmiques i socials per dinamitzar ciutats que es troben sacsejades per greus crisis econòmiques.

Juan Rubio del Val, arquitecte de la Societat Municipal de Rehabilitació urbana de Saragossa, considera que les tradicionals definicions sobre què és un centre històric d'un o de tres segles ja s'ha ampliat a altres espais (a partir de 2001 l'ordenança s'estén a tota la ciutat). Rubio del Val va insistir que la rehabilitació urbana als nu-

millió –com es relaciona el patrimoni amb el seu entorn?– per part de José Castillo, professor titular d'Història de l'Art de la Universitat de Granada. Com a resposta, es va mostrar partidari de definir i formalitzar l'entorn com un mecanisme de protecció dels béns patrimonials edificats, que no ha d'excloure, però, el seu ús diari per part dels ciutadans.



Foto: JORDI PARETO

Les taules rodones al final de cada sessió van servir per obrir el debat als assistents. A la imatge, un dels debats del dissabte, amb Jesús Leache, Fernando Tabuenca, Víctor López Cotelo, Enric Granel, José Morales, Víctor Pérez i Miguel Nery (d'esquerra a dreta).

clis històrics o a qualsevol altre indret ha de plantejar en el marc de la discussió sobre la ciutat en tot el seu conjunt i amb criteris de sostenibilitat.

Finalment, dins del capítol del planejament, l'arquitecte Ramon Maria Puig, vocal del COAC i autor de la restauració de la muralla de la seu vella de Lleida i de la col·legiata de Santa Maria de Gerri de la Sal, va posar sobre la taula l'arquitectura rural sorprenent i elemental dels nuclis de muntanya del Pirineu català. Les eres de Salàs de Pallars en són un cas ben particular. Són els patis interiors de les cases on es desenvolupava l'activitat més important de la tradicional fira de bestiar equí: pati obert porticat amb menjadores, porta al carrer o camp, palleres, paviment cimentat... tot amb discreció.

Una complexa relació

La jornada de divendres es va iniciar amb el plantejament de la pregunta del

L'arquitecte portuguès Jose Aguiar i el català Antoni Paricio van aportar dues recuperacions de trets històrics. Aguiar va presentar els seus treballs d'arqueologia del color que pretenen reconstruir la història cromàtica d'edificis patrimonials. Paricio, per la seva banda, va subratllar la importància del coneixement de les tècniques constructives emprades a l'hora de preparar una intervenció. Així, els materials i les tècniques propis de cada àmbit geogràfic assoleixen una forta interrelació amb l'arquitectura.

La reflexió sobre la relació entre valors històrics i funcionalitat actual va tenir un enfocament diferent amb la intervenció de Miquel Usandizaga i Marta Bordas, coordinadors del programa IP Locus per part de l'ETSA del Vallès, que amb Tarragona i Girona ha endegat una sèrie de treballs per analitzar l'accessibilitat dels centres urbans històrics europeus.



Foto: LORENZO FUENTES

Com és habitual, el Curset va comptar amb una destacada participació internacional, entre la qual va figurar la de Bruno Gabrielli, president del Comitè Científic de l'Associació Nacional del Nuclis Històrics d'Itàlia.

Figueres i Pamplona van aportar, tot seguit, exemples de recuperacions i accions regeneradores als centres històrics que miren de conjugar la protecció dels valors patrimonials amb els valors socials i d'habitabilitat d'una ciutat contemporània, i és que tal com va afirmar Joan Falgueras, arquitecte municipal de Figueres, la supervivència efectiva d'un conjunt protegit depèn de la supervivència ambiental i funcional del seu teixit urbà. En aquesta mateixa línia van incidir Oscar Mongay i Maite Mariezcurrena per explicar diversos projectes d'intervenció al centre històric de Pamplona, que atenyen especialment el vessant residencial. La jornada del matí es va tancar amb la intervenció d'Andreu Barbat, Marc Manzano i Jordi Segura, arquitectes del Servei de Conservació i Millora del Patrimoni de la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge de la Generalitat, que van mostrar alguns dels exemples dels treballs d'intervenció en els espais públics de nuclis històrics de tot Catalunya portats a terme en els darrers 25 anys.

Experiències de gestió

Lió, Vitòria, Sabadell, Santiago de Compostel·la, Cardona i el Conflent van servir de referència de sis diferents experiències de gestió explicades pels

arquitectes Jean-Yves Quay, Paulino Medina, Manuel Somoza i Asun Navarro i per Javier Fernández Muñoz, cap de servei de l'Oficina de la Ciudad Històrica y Rehabilitación de Santiago, i per Brígida Manau Vila, coordinadora de l'Oficina del Nucli Antic de Cardona.

Per a Jean-Yves Quay la protecció de l'històric barri de la Croix-Rousse de Lió es pot posar com a exemple de la conciliació entre modernitat i memòria, amb el tret singular de la presència de 300 traboules, una mena de túnels que comuniquen tota la zona per la part baixa dels edificis. Per a Paulino Medina, cap de l'Àrea Municipal de Rehabilitació de Vitòria, aquesta ciutat, amb Girona i Santiago, forma el grup de ciutats pioneres en rehabilitació i el mèrit és "de tres grans alcaldes". Manuel Somoza, director de l'Àrea d'Urbanisme de l'Ajuntament de Sabadell va afirmar que figures com el Pla Especial d'Intervenció en el Paisatge Urbà (PEIPU) i el Pla Especial de Protecció del Patrimoni de Sabadell (PEPPS) han estat claus per al consistori. A Santiago, Javier Fernández, es va mostrar com un ferm defensor de la idea que la ciutat ha de ser habitable en tots els seus espais.

Brígida Manau va presentar les línies bàsiques del seu treball a Cardona: recuperar l'autoestima de la població, millorar el patrimoni arquitectònic i mantenir l'activitat comercial i cultural. Per últim, Asun Navarro, arquitecta del Conseil d'Architecture, Urbanisme et l'Environnement des Pyrénées Orientales (CAUEPO), Grand Site Canigou, va presentar la tasca d'inventari que han portat a terme a la màgica muntanya, que ha posat en valor el patrimoni agrícola d'aquesta zona.

Projectes de primera línia

El darrer dia de simposi es va dedicar a la presentació de projectes que han suposat solucions d'integració prou reconegudes. Com a introducció, Víc-

tor Pérez, arquitecte i catedràtic de la Universitat de Sevilla, va deixar una premissa irrenunciable: "qualsevol intervenció en un centre històric ha de partir de la lectura d'allò ja existent, mai de la indiferència". La rehabilitació de la Casa Palau del Condestable, a Pamplona, presentada per Fernando Tabuena, un dels seus responsables; la de l'edifici Leonei e Terrazos a Bragança, Lisboa, que va efectuar Miguel Nery, de l'estudi d'Álvaro Siza, i la de cinc habitatges al barri del Pópulo de Cadis, que va presentar José Morales, són tres exemples de lectures acurades d'aquesta història construïda per realitzar un bon projecte posterior.

A Santiago de Compostel·la, Víctor López Cotelo hi porta uns anys endegant uns projectes de rehabilitació –antigues fàbriques d'adob de pells, vaqueries convertides en habitatges– que sota l'adjectivació de "present continu" va definir com a lectures, interpretacions espacials i temporals realitzades amb intel·ligència racional i emocional que porten a un projecte final resultat "de la fusió i l'aprofitament dels valors per fer quelcom de qualitat i on les persones hi vulguin viure".

La darrera tarda del Curset va comptar amb cinc actuacions més que van acabar d'arrodonir un simposi d'èxit. L'arquitecte Franz Graf va presentar algunes de les intervencions més destacades a la Suïssa occidental; Elias Torres va fer el mateix amb els treballs portats a terme a l'entorn de la catedral de Tortosa; Fernando Carrascal va explicar el projecte dels Corrales de Vírgenes-Trompero, a Sevilla (nous habitatges socials en un espai d'especial rellevància arqueològica); Francisco Pol va detallar els plans d'actuació als nuclis històrics de Gijón i Oviedo i, per últim, Sasa Begovic i Marko Dabrovic van presentar les intervencions al centre històric d'Split. ✕

J.C / J.C.G